

**РОЛЬ ДЕРЖАВИ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ТА МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПІДТРИМЦІ
ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Бовсунівська І. В.

ВСТУП

Вища освіта є стратегічно важливим сектором суспільного розвитку, який відіграє ключову роль у формуванні інтелектуального потенціалу нації, розвитку економіки та забезпеченні стійкого розвитку держави. У часи воєнних конфліктів та під час післявоєнного відновлення освітня система зазнає значних викликів, що вимагають консолідованих зусиль усіх зацікавлених сторін. Держава, громадські організації та міжнародні інституції відіграють вирішальну роль у підтримці функціонування закладів вищої освіти, забезпеченні доступу до навчання та створенні сприятливих умов для відновлення освітньої інфраструктури.

Воєнний стан призводить до руйнування навчальних закладів, переміщення студентів і викладачів, обмеженого доступу до ресурсів та психологічного навантаження на освітянську спільноту. В цих умовах держава змушена адаптувати освітню політику, впроваджуючи нові механізми фінансування, дистанційного навчання та підтримки наукових досліджень. Громадські організації відіграють важливу роль у наданні гуманітарної допомоги, створенні освітніх ініціатив та підтримці студентів і викладачів. У свою чергу, міжнародні інституції сприяють мобілізації фінансових ресурсів, наданню технічної допомоги та інтеграції української освітньої системи у глобальний простір.

Повоєнне відновлення вищої освіти передбачає не лише відбудову зруйнованої інфраструктури, а й реформування освітнього процесу відповідно до сучасних викликів. Це включає розвиток цифрових технологій, зміцнення академічної мобільності, впровадження нових підходів до фінансування та розширення міжнародної співпраці. У цьому контексті взаємодія держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів є критично важливою для забезпечення стійкого розвитку системи вищої освіти.

Дане дослідження аналізує ключові аспекти діяльності державних інституцій, громадських організацій та міжнародних структур у підтримці вищої освіти під час воєнного стану та в процесі повоєнного відновлення. Окреслюються основні напрями співпраці, успішні кейси

та перспективи подальшого розвитку освітнього сектору в умовах кризи.

1. Державна політика у сфері вищої освіти: виклики, підтримка та стратегічні пріоритети в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення

Вища освіта є одним із ключових факторів розвитку держави, забезпечення її конкурентоспроможності та формування людського капіталу. В умовах воєнного стану система вищої освіти стикається з безпрецедентними викликами, які потребують термінового реагування, цільової підтримки та стратегічного планування для майбутнього відновлення. У даному розділі розглянуто основні виклики, механізми підтримки та стратегічні пріоритети державної політики у сфері вищої освіти в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Управління закладами освіти в умовах кризових ситуацій та воєнних дій останніх років стало предметом досліджень багатьох науковців, зокрема О. Мармази, Т. Сущенко, Н. Бібік, В. Маслова, Н. Протасової та інших. У їхніх роботах підкреслюється необхідність постійного оновлення управлінських підходів, розширення функціональних обов'язків керівників освітніх установ та впровадження сучасних управлінських технологій.

Оскільки мова йде про управління освітою в умовах воєнного стану, особливий інтерес становлять дослідження, присвячені антикризовому та ситуаційному управлінню, особливо на рівні початкової ланки освіти. Цей напрямок активно розробляють як українські науковці (Л. Антонюк, О. Грішнова, О. Гринькевич, Л. Гриневич, І. Дичківська, Л. Ляльч, О. Ляш, Д. Ільницький, І. Каленюк, С. Квіт, І. Коляденко, В. Кремень, Е. Лібанова, Л. Лісогор, В. Луговий, Д. Лук'яненко, Н. Ничкало, О. Овчарук, Л. Оршанський, І. Петрова, Т. Сорочан, Ж. Таланова, І. Усік та інших), так і зарубіжні фахівці (І. Ансофф, М. Арлоу, Р. Карп-Хілл).

За останній рік з'явилися нові праці, що висвітлюють управління освітньою сферою в умовах війни. Зокрема, Л. Вознюк та О. Доброгорський аналізують цю проблему з точки зору публічного управління, Н. Мезенцева розглядає її в правовому аспекті, а М. П. Ортега досліджує міжнародні стандарти забезпечення права на освіту в кризових умовах. Їхні праці висвітлюють ключові аспекти модернізації освіти, вплив зовнішніх чинників та перспективи розвитку галузі.

На сьогодні актуальним завданням є розробка теоретичних та практичних підходів до відновлення й трансформації системи вищої освіти, що вимагає пошуку ефективних рішень та стратегій розвитку.

Метою дослідження є визначення та аналіз ролі держави, громадських організацій та міжнародних інституцій у підтримці та розвитку системи вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Виклики у сфері вищої освіти в умовах воєнного стану^{1 2 3 4 5}

1. **Загроза життю та здоров'ю здобувачів вищої освіти й персоналу закладу вищої освіти.** Відсутність або недостатність безпечних умов для перебування та життєдіяльності учасників освітнього процесу, а також обмежений доступ до медичної, психологічної та гуманітарної допомоги, що ускладнює взаємопідтримку та підвищує ризики для здоров'я й життя.

2. Масштабні руйнування та пошкодження інфраструктури (часткове або повне руйнування приміщень ЗВО, матеріально-технічної бази, обладнання, навчально-виробничих і клінічних баз практики, лабораторій, бібліотек);

3. Вимушене переміщення закладів вищої освіти (втрати матеріально-технічного, освітньо-дослідницького і кадрового потенціалу переміщених закладів, контингенту здобувачів вищої освіти, вимушена міграція студентів та науково-педагогічних працівників як всередині країни, так і за кордон);

4. Відсутність можливостей рівного доступу до вищої освіти, порушення безперервності навчального процесу (нестача відповідно облаштованих укриттів, спроможних розмістити наявну кількість здобувачів та викладачів; проблеми з електропостачанням та опаленням, стабільним доступом до мережі Інтернет; втрата здобувачами можливості оплачувати навчання);

5. Дефіцит кадрів та академічна мобільність (еміграція висококваліфікованих фахівців через небезпеку та відсутність перспектив; відтік студентів до закордонних закладів освіти через невизначеність у майбутньому; переривання наукових досліджень і проєктів через брак фінансування та ресурсів);

¹ Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / С. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

² Концепція забезпечення якості вищої освіти. Портал забезпечення якості вищої освіти. URL: http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf (дата звернення 22.03.2025).

³ Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: За матеріалами загальних зборів Національної академії педагогічних наук України, 17 листопада, 2023 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2023. Том 5. № 2. С. 1–5.

⁴ Оршанський Л., Нищак І., Матвісів Я., Юрків М. Вища освіта України в умовах воєнного стану: виклики та шляхи подолання. Молодь і ринок. 2024. № 1 (221). С. 29–35.

⁵ Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», 2022. 358 с.

6. Незадовільний стан кадрового забезпечення університетів (неконкурентоспроможна оплата праці НПП; падіння престижу викладацької діяльності; поширеність формального підходу до розвитку академічної та професійної кваліфікації);

7. Незадовільний рівень матеріального та фінансового забезпечення (неефективне використання бюджетних коштів, брак фінансування фундаментальних досліджень; відсутність фінансової автономії університетів, можливостей приватного інвестування; зношеність або відсутність у ЗВО належної матеріально-технічної, лабораторної бази);

8. Неєфективність управління вищою освітою (нестабільність нормативно-правового поля функціонування вищої освіти; обмежені можливості використання потенціалу автономії ЗВО; неєфективність державної регуляторної політики щодо діяльності ЗВО);

9. Система вищої освіти не повною мірою відповідає потребам економіки, що проявляється у застарілості підходів до формування освітніх програм, розриві між підготовкою фахівців і вимогами ринку праці, а також недостатньо активній взаємодії закладів освіти із роботодавцями та іншими замовниками освітніх послуг;

10. Недостатня інтеграція у міжнародний освітній простір проявляється у відсутності гарантій визнання українських дипломів, дисбалансі студентських міграційних потоків та низькій конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти на глобальному ринку освітніх послуг;

11. Проблеми у формуванні контингенту здобувачів освіти виявляються в дисбалансі попиту на вищу освіту, поширеності несвідомого вибору спеціальності, недоліках у системі державного замовлення, а також низькій мотивації абітурієнтів до отримання якісної;

12. Зміни в демографічній структурі регіонів України (втрати серед цивільного населення, зменшення активного працездатного населення та військових; соціалізація та доступ до вищої освіти внутрішньо-переміщених осіб; міграція за кордон молоді та освіченого населення; зниження народжуваності та старіння населення та вплив даних процесів на попит на вищу освіту; вплив психологічного стану молоді та студентів, травм війни на здатність до навчання та продуктивність) потребують переосмислення освітніх програм (західні регіони, що прийняли велику кількість ВПО, можуть потребувати збільшення кількості місць у ЗВО).

13. Дистанційне навчання та цифровізація (виклики у забезпеченні якісного дистанційного навчання в умовах нестабільного інтернет-з'єднання та технічних ресурсів; відсутність єдиного цифрового

освітнього простору, здатного адаптуватися до умов воєнного часу; психологічний тиск на студентів і викладачів через нестабільну ситуацію та невизначеність).

Щоб вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення стала потужним драйвером суспільного розвитку, здатним сприяти інноваціям у науці, економіці та соціальній сфері, необхідно зосередитися на стратегічних пріоритетах її модернізації.

Державна політика у сфері вищої освіти – це сукупність заходів, програм та стратегій, що розробляються та реалізуються органами державної влади з метою розвитку вищої освіти. Вона охоплює нормативно-правові ініціативи, організаційні рішення та фінансові механізми, спрямовані на забезпечення доступності, якості та конкурентоспроможності вищої освіти, а також на підтримку інновацій, наукових досліджень і розвитку кадрового потенціалу в цій галузі. Державна політика визначає пріоритети в системі вищої освіти, реагує на виклики часу та потреби суспільства і економіки, а також забезпечує інтеграцію країни в міжнародний освітній простір.

Стратегічні пріоритети державної політики у сфері вищої освіти в період відновлення^{6 7 8}:

1. *Державна фінансова та інституційна підтримка вищої освіти під час війни* (виділення державного фінансування для тимчасово переміщених ЗВО; ефективне використання бюджетних коштів; удосконалення формули фінансування закладів вищої освіти; унормування можливостей диверсифікації джерел фінансування вищої освіти; розширення майнових прав закладів вищої освіти; надання грантових програм для студентів і викладачів, які постраждали від війни; забезпечення додаткових стипендій для студентів, які опинилися у складних життєвих обставинах).

2. *Відбудова освітньої інфраструктури* (створення національної програми реконструкції ЗВО; інвестування у модернізацію матеріально-технічної бази; використання міжнародного досвіду та залучення іноземних інвестицій для відбудови університетів).

⁶ Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток повоєнні перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», 2023. 64 с.

⁷ Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: методичні рекомендації / В. Зінченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мєлков; за ред. В. Зінченка. Київ : Прінтеко, 2020. 107 с.

⁸ Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Київ, Міністерство освіти і науки України, 2020. 71 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення 22.03.2025).

3. *Покращення системи управління закладами вищої освіти та забезпечення їх автономії* (забезпечення посилення ролі здобувачів освіти, викладачів, дослідників та громадськості в управлінні закладами вищої освіти; розробка нормативно-правової бази фінансової, академічної та організаційної автономії університету).

4. *Цільова підготовка здобувачів, забезпечення збалансованості ринку праці та рівня освітніх послуг* (розробка та запровадження механізму врахування інтересів роботодавців, потреб регіональних ринків праці при підготовці фахівців; реформування змісту освітніх програм).

5. *Інтеграція української вищої освіти у світовий освітній простір* (синхронізація освітніх стандартів із Європейським простором вищої освіти (ЕНЕА); підтримка спільних наукових проєктів із провідними університетами світу; запровадження подвійних дипломів та спільних навчальних програм).

6. *Формування та розвиток кадрового потенціалу, оновлення матеріально-технічного, інформаційного забезпечення* (підвищення рівня оплати праці викладачів; забезпечення умов, гарантій праці та соціальних гарантій викладачів; оптимізація структури навантаження викладачів; забезпечення університету ліцензійними програмними продуктами відповідно до його спеціалізації).

7. *Інноваційний розвиток та цифрова трансформація, розвиток цифрової освіти* (інвестиції у створення цифрових платформ для дистанційного навчання; забезпечення студентів та викладачів необхідними гаджетами та доступом до інтернету; інтеграція національних ЗВО у міжнародні цифрові освітні ініціативи; діджиталізація вищої освіти; використання штучного інтелекту у вищій освіті; запровадження гібридних моделей навчання (поєднання онлайн–та офлайн-форматів); створення сучасних дослідницьких центрів у співпраці з приватним сектором; запровадження системи lifelong learning (безперервного навчання) для адаптації випускників до викликів ринку праці).

8. *Програми міжнародної співпраці та підтримки* (розширення партнерств із закордонними університетами для забезпечення студентів можливістю продовження навчання; тимчасові програми академічної мобільності для українських студентів і викладачів; співпраця з міжнародними донорами для відновлення освітньої інфраструктури).

9. *Політика повернення та підтримки наукових кадрів* (розробка програм стимулювання повернення українських науковців і викладачів; підвищення зарплат і створення конкурентних умов для науково-педагогічної діяльності; розширення можливостей для молодих науковців через стипендії, гранти та міжнародні стажування).

Ефективне відновлення та трансформація системи вищої освіти України у повоєнний період вимагають комплексного підходу, спрямованого на досягнення кількох ключових цілей. По-перше, освітня діяльність має відповідати потребам особистості, суспільства та економіки. По-друге, підготовка фахівців повинна випереджати темпи технологічних і структурних змін у різних секторах. Важливим завданням є також створення умов для підвищення автономії закладів вищої освіти та забезпечення системного контролю за якістю кадрового потенціалу. Інтеграція сучасних інформаційних технологій та інновацій стане рушійною силою модернізації освітнього процесу. Крім того, необхідно диверсифікувати джерела фінансування через активізацію науково-дослідної діяльності та впровадження підприємницьких моделей у функціонування університетів.

Державна політика у сфері вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення має бути спрямована на подолання існуючих викликів, підтримку студентів і викладачів, а також довгострокове стратегічне планування. Основний акцент слід зробити на збереженні людського капіталу, відновленні інфраструктури та інтеграції української освіти у глобальний науково-освітній простір. Лише системний і проактивний підхід дозволить забезпечити сталий розвиток вищої освіти навіть у найскладніших умовах.

2. Роль громадських організацій та міжнародних інституцій у підтримці та розвитку системи вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення

Роль громадських організацій у підтримці та розвитку системи вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення

Сучасні кризи, спричинені військовими конфліктами, економічною нестабільністю, пандеміями та екологічними катастрофами, значно впливають на систему вищої освіти. В умовах таких викликів особливу роль відіграють громадські організації (ГО) та міжнародні інституції, які сприяють стабілізації та розвитку освітньої галузі. Цей розділ аналізує їхню роль, механізми впливу та успішні практики. Воєнний стан в Україні спричинив значні виклики для системи вищої освіти, включаючи руйнування інфраструктури закладів вищої освіти (ЗВО), порушення навчального процесу, загрозу життю та здоров'ю студентів і викладачів, а також обмеження доступу до якісних освітніх послуг. У цих умовах громадські організації стали важливим фактором підтримки й адаптації системи освіти, сприяючи її стійкості та розвитку.

Громадськість – це сукупність людей, об'єднаних спільними інтересами, ідеями або цінностями, які впливають на суспільне життя через участь у різних формах громадської діяльності. Вона може

включати активних громадян, експертів, журналістів, науковців, представників бізнесу, молодь та інші соціальні групи.

Громадськість відіграє важливу роль у формуванні суспільної думки, контролі за діяльністю влади, ініціюванні соціальних змін та захисті прав людини. Активна громадськість сприяє демократичному розвитку країни, підвищенню рівня громадянської відповідальності та впровадженню реформ.

Громадськість є активним соціальним актором, який взаємодіє з суспільством, місцевими спільнотами або окремими групами, об'єднуючись у вирішальні моменти навколо конкретних проблем для їхнього розв'язання. Ця спільнота відзначається такими ключовими рисами, як проактивність, здатність до самоорганізації та високий рівень згуртованості⁹.

Вона відіграє критичну роль у подоланні кризових ситуацій та врегулюванні чутливих питань, що виникають у сфері вищої освіти. Ефективна комунікація та взаємодія з громадськістю сприяють запобіганню потенційним проблемам, забезпечуючи, що заклади освіти мають достатню підготовку для управління складними викликами. Це набуває особливого значення в умовах воєнного стану в Україні, коли здатність освітніх установ до адаптації та стійкості є життєво необхідною.

Громадська організація – це об'єднання людей, яке створюється для досягнення суспільно корисних цілей у різних сферах життя, таких як освіта, культура, екологія, права людини, соціальна підтримка тощо.

Основні ознаки громадських організацій: добровільність участі членів; незалежність від державних органів; неприбутковий характер діяльності; спрямованість на вирішення соціальних проблем.

Діяльність вітчизняних громадських організацій у період війни

Громадські організації відіграють критично важливу роль у забезпеченні стабільності освітнього процесу, виконуючи низку важливих функцій:

1. Матеріальна, фінансова та гуманітарна підтримка

Громадські організації активно займаються збором коштів і матеріальних ресурсів для забезпечення безперервного навчання. Під час військових дій українські ГО мобілізували значні ресурси для підтримки освітянської спільноти. Вони допомагають закладам освіти: відновлювати пошкоджені будівлі та аудиторії; закуповувати комп'ютерну техніку для організації дистанційного навчання; надавати

⁹ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

фінансову підтримку студентам та викладачам, які опинилися у скрутному становищі. Прикладом є фонд «Повернись живим», який забезпечує технічну підтримку українських університетів; ініціатива «Освітній фронт», що допомагає залучати грантове фінансування для відновлення освітніх закладів; фонд «Відродження» реалізує програми стипендіальної підтримки студентів із зони бойових дій, забезпечуючи їм можливість продовжувати навчання, надав гранти на відновлення освітніх закладів, зруйнованих внаслідок бойових дій; ГО «Освіторія» організувала забезпечення студентів та викладачів технікою та навчальними матеріалами для дистанційного навчання; благодійний фонд «Савранський хаб» підтримував переміщені університети, передавши гуманітарну допомогу^{10 11}.

2. Психологічна підтримка та соціальна адаптація

Війна спричинила значний психологічний стрес у студентів та викладачів, тому громадські організації організовують: психологічні тренінги та консультації; програми реабілітації для студентів і викладачів; групи підтримки та волонтерські ініціативи для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Наприклад, проєкт «Психологічна підтримка для студентів» від ГО «Українська фундація благополуччя» пропонує безкоштовні онлайн-консультації для студентів, які постраждали від війни; організація «Товариство Червоного Хреста України», організовує тренінги, групи підтримки та індивідуальні консультації для студентів і викладачів, які переживають стресові ситуації; ГО «Mental Help» разом із партнерами з ЄС організувала курси психологічної реабілітації та стрес-менеджменту; проєкт «Unbreakable Students» для студентів, які постраждали від війни, навчання викладачів методами роботи з травмованими студентами^{12 13}.

3. Повернення здобувачів освіти до навчального процесу

Прикладом є громадська ініціатива «Ukrainian Global University», яка сприяє тим, хто бажає навчатися або проводити дослідження за кордоном з подальшою перспективою повернення додому та відбудови

¹⁰ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

¹¹ Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

¹² Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

¹³ Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді : науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2023. 172 с.

України. Проєкт створений за підтримки Офісу Президента України та заснований консорціумом провідних українських освітніх закладів та організацій, зокрема, Київською школою економіки (KSE), організацією Ukraine Global Scholars, Українським католицьким університетом, програмою Emerging Leaders Program в Стенфордському університеті, Асоціацією «Професійний уряд», технологічним університетом SET University та Київським академічним університетом^{14 15}.

4. Адаптація освітнього процесу

Через військові дії багато університетів змушені були перейти на дистанційне навчання або змінити навчальні плани. ГО сприяли адаптації освітнього процесу шляхом: створення безкоштовних онлайн-курсів та сертифікаційних програм, що допомагають студентам отримати якісну освіту, незалежно від їхнього місця перебування (наприклад, «Prometheus» та «EdEra»); надання університетам грантів для цифровізації навчального процесу (ініціатива «E-learning UA»); запровадження стипендіальних програм для студентів, які постраждали від війни (ГО «Фонд підтримки освіти»)^{16 17}.

5. Адвокація та захист прав студентів

Громадські ініціативи активно займаються захистом прав студентів, любляючи зміни в освітній політиці. Зокрема, ГО «Студентське братство» сприяє вдосконаленню нормативно-правової бази для забезпечення академічної мобільності та доступу до освіти¹⁸.

6. Забезпечення безперервності навчання

Університети часто стикаються з проблемами організації навчального процесу в умовах війни. ГО реалізують: програми навчання в укриттях; дистанційні та змішані освітні формати; співпрацю з міжнародними донорами для розширення академічних можливостей студентів. Так, ініціатива «Освіта без кордонів» створила

¹⁴ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

¹⁵ Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Николаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

¹⁶ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

¹⁷ Губанова Т. О. Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. Київський юридичний журнал. 2023. № 3. С. 23-31. DOI: <https://doi.org/10.32782/kj-2023-3.03> (дата звернення: 19.03.2025)

¹⁸ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

платформу для підтримки студентів, які вимушено залишили Україну, надаючи можливість продовжувати навчання онлайн¹⁹.

7. Сприяння академічній мобільності

Громадські організації допомагають українським студентам і викладачам отримувати гранти та стипендії для навчання за кордоном. Наприклад, проєкт «Scholarship for Ukraine» забезпечує фінансування для українських студентів у європейських університетах.

Внесок ГО у післявоєнне відновлення вищої освіти

1. Відбудова університетської інфраструктури

Після завершення бойових дій ГО беруть активну участь у відновленні зруйнованих навчальних закладів. Приклади: ГО «Будуємо разом» – залучила волонтерів і міжнародні фонди для відбудови корпусів університетів на сході України; «Фонд майбутнього освіти» – спрямовує кошти на реконструкцію бібліотек та лабораторій^{20 21}.

2. Освітні реформи та впровадження сучасних підходів

ГО є рушієм освітніх реформ, сприяючи розвитку академічної мобільності, впровадженню інноваційних методик навчання та інтеграції українських університетів у європейський освітній простір. Наприклад: ГО «Нові освітні горизонти» ініціювала програми з обміну викладачами та студентами; «Інститут освітньої політики» працює над удосконаленням законодавства у сфері вищої освіти; «Національна освітня платформа» запроваджує відкриті цифрові курси для розширення доступу до знань²².

3. Працевлаштування та розвиток кар'єри студентів

Важливою складовою відновлення країни є підтримка студентів у працевлаштуванні та розвитку кар'єри. ГО реалізують: програми стажувань та співпраці з бізнесом (ГО «StartUp Ukraine»); курси підвищення кваліфікації для випускників («Академія кар'єрного

¹⁹ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

²⁰ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

²¹ Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

²² Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

зростання»); створення мереж наставництва між студентами та професіоналами^{23 24}.

Громадські організації відіграють критичну роль у забезпеченні стійкості та розвитку вищої освіти України. Їх діяльність охоплює широкий спектр ініціатив – від гуманітарної допомоги до реформування системи освіти. У майбутньому їх співпраця з державними установами, міжнародними партнерами та університетами залишатиметься ключовою умовою для стабільного розвитку освітньої сфери.

Попри значні досягнення, існують серйозні виклики: недостатня координація між громадськими організаціями та ЗВО; адміністративні труднощі у залученні міжнародних грантів; потреба у довгострокових стратегіях розвитку вищої освіти.

Громадські організації в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні стійкості системи вищої освіти під час війни. Вони не лише допомагають подолати поточні труднощі, а й створюють умови для майбутнього розвитку освітньої сфери. Зміцнення співпраці між ЗВО, державою та громадськими організаціями є ключовим фактором успішного відновлення та модернізації української вищої освіти.

Роль міжнародних інституцій у забезпеченні стійкості вищої освіти та її розвитку в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення

В умовах воєнного стану система вищої освіти України зіткнулася з безпрецедентними викликами: руйнуванням інфраструктури, вимушеним переміщенням студентів і викладачів, втратою доступу до освітніх ресурсів та кадровими проблемами. Для забезпечення безперервності навчального процесу, підтримки наукових досліджень і подальшого розвитку освітньої сфери важливу роль відіграють міжнародні інституції, які надають фінансову, методичну та інституційну підтримку.

Основні напрямки підтримки міжнародними інституціями вищої освіти в умовах війни

Міжнародні організації відіграють ключову роль у стабілізації та розвитку вищої освіти в кризових умовах. Їхня допомога охоплює такі напрями:

1. Фінансова підтримка та грантові програми

Одним із найважливіших аспектів допомоги є фінансування відновлення освітньої інфраструктури, забезпечення академічних грантів та програм мобільності. Наприклад: Програма ЄС Erasmus+

²³ Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. Педагогічна Академія: наукові записки, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).

²⁴ Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді : науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2023. 172 с.

надає стипендії українським студентам та викладачам для навчання і стажування в університетах Європи; Світовий банк інвестує у цифровізацію освітнього процесу та відбудову університетських кампусів; Фонд «DAAD» (Німецька служба академічних обмінів) і Fulbright Program підтримують переміщених студентів і викладачів шляхом надання стипендій та організації дослідницьких програм, сприяють інтеграції українських студентів і науковців у світову освітню спільноту²⁵.

2. Підтримка академічної мобільності та інтеграції

Міжнародні освітні установи та організації сприяють академічній мобільності, допомагаючи студентам і науковцям продовжувати навчання та дослідження: Європейські університетські асоціації відкрили спеціальні програми для українських студентів, забезпечуючи тимчасове або постійне навчання за кордоном; Гарвардський університет та Оксфордський університет створили стипендіальні програми для українських дослідників²⁶.

Роль міжнародних інституцій у післявоєнному відновленні освіти

Після завершення активної фази війни одним із ключових завдань стане відбудова та модернізація освітньої системи. У цьому процесі міжнародні організації сприятимуть:

1. Відновленню та модернізації освітньої інфраструктури

ЮНЕСКО розробляє програми підтримки цифровізації освіти та відбудови університетських приміщень. Європейський інвестиційний банк фінансує реконструкцію зруйнованих кампусів та лабораторій.

2. Зміцненню міжнародного партнерства та інтеграції

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) працює над розробкою освітніх реформ і покращенням системи управління ЗВО. Рада Європи сприяє приведенню української системи освіти у відповідність до європейських стандартів та забезпеченню визнання українських дипломів за кордоном.

Попри значну допомогу міжнародних партнерів, існують серйозні виклики: адміністративні труднощі у реалізації міжнародних грантів; потреба в адаптації освітніх програм до європейських стандартів; недостатня координація між державними структурами та міжнародними донорами;

Міжнародні інституції відіграють критичну роль у забезпеченні стійкості вищої освіти України під час війни та у процесі її післявоєнного відновлення. Фінансова підтримка, сприяння

²⁵ Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді : науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2023. 172 с.

²⁶ Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

академічній мобільності, модернізація інфраструктури та інтеграція у світову освітню систему – це ключові напрями допомоги, які сприяють розвитку української освіти в довгостроковій перспективі.

Громадські організації та міжнародні інституції відіграють ключову роль у забезпеченні стійкості вищої освіти в кризових умовах. Вони сприяють фінансовій підтримці, розширенню доступу до онлайн-навчання, психологічній допомозі, захисту прав студентів та розвитку академічної мобільності. Подальший розвиток цієї співпраці сприятиме підвищенню стійкості освітньої системи та її адаптації до нових викликів.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах воєнного стану та повоєнного відновлення вища освіта відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства, формуванні кадрового потенціалу та сприянні економічному зростанню. Висновки, що випливають з аналізу ролі держави, громадських організацій та міжнародних інституцій у підтримці вищої освіти, включають наступні аспекти:

Державна підтримка залишається визначальним фактором у збереженні та розвитку системи вищої освіти під час воєнного стану. Вона включає фінансову допомогу закладам освіти, розробку спеціальних програм підтримки студентів і викладачів, забезпечення безпеки освітнього процесу та інтеграцію освіти у процеси національного відновлення. Ефективність державної політики у цій сфері значною мірою залежить від гнучкості нормативно-правової бази та міжсекторальної взаємодії.

Громадські ініціативи та неурядові організації (НУО) виступають важливими агентами змін, забезпечуючи додаткові можливості для здобувачів вищої освіти і викладачів, включаючи стипендіальні програми, психологічну підтримку, сприяння академічній мобільності та цифровій трансформації освітнього процесу. Крім того, громадянське суспільство відіграє значну роль у моніторингу державної політики та впровадженні реформ, що сприяють підвищенню якості освіти.

Міжнародна підтримка має стратегічне значення для забезпечення стійкості освітньої системи в умовах кризи. Грантові програми, гуманітарна допомога, надання технічних ресурсів та експертної підтримки сприяють адаптації освітнього процесу до нових реалій. Особливу увагу слід приділяти інтеграції української системи вищої освіти у європейський та світовий освітній простір, що може сприяти підвищенню якості навчання та розширенню міжнародних академічних зв'язків.

Таким чином, синергія державних, громадських та міжнародних ініціатив є запорукою ефективного функціонування системи вищої освіти у кризових умовах. Вона дозволяє не лише мінімізувати негативні наслідки війни, але й створювати передумови для якісного

оновлення освітнього середовища та розвитку людського капіталу у післявоєнний період.

АНОТАЦІЯ

У розділі монографії розглядається роль держави, громадських організацій та міжнародних інституцій у підтримці системи вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Аналізуються механізми державного регулювання, фінансування та стратегічного планування освітньої політики в кризових умовах. Особливу увагу приділено діяльності громадських організацій, які сприяють збереженню доступу до якісної освіти та підтримці студентів і викладачів. Розглядається внесок міжнародних організацій та партнерів у фінансування, розвиток цифрових технологій та обмін досвідом для адаптації освіти до нових викликів. Досліджуються ініціативи щодо психологічної, матеріальної та інституційної підтримки університетських спільнот. Оцінюється вплив воєнних дій на мобільність студентів і викладачів, академічну співпрацю та наукові дослідження. Наголошується на важливості міжнародної солідарності та інтеграції української освіти у світовий освітній простір. Аналізуються перспективи реформування системи освіти для її відновлення та сталого розвитку в післявоєнний період. Пропонуються рекомендації щодо ефективної взаємодії між державними, громадськими та міжнародними структурами для забезпечення стабільності освітнього процесу. Робота спрямована на формування стратегії збереження та модернізації вищої освіти в умовах глобальних викликів.

Література

1. Вербовський, І. А., Макаренко, В. І., & Філімонова, Т. (2024). Роль громадськості в забезпеченні функціонування вищої освіти України під час війни. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (2). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.01.29.05> (дата звернення: 19.03.2025).
2. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
3. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді : науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2023. 172 с.
4. Губанова Т. О. Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. *Київський юридичний журнал*. 2023. № 3. С. 23-31. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj-2023-3.03> (дата звернення: 19.03.2025)

5. Концепція забезпечення якості вищої освіти. Портал забезпечення якості вищої освіти. URL: http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf (дата звернення 22.03.2025).

6. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: За матеріалами загальних зборів Національної академії педагогічних наук України, 17 листопада, 2023 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2023. Том 5. № 2. С. 1–5.

7. Оршанський Л., Нищак І., Матвісів Я., Юрків М. Вища освіта України в умовах воєнного стану: виклики та шляхи подолання. Молодь і ринок. 2024. № 1 (221). С. 29–35.

8. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток повоєнної перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», 2023. 64 с.

9. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», 2022. 358 с.

10. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: методичні рекомендації / В. Зінченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков; за ред. В. Зінченка. Київ : Прінтеко, 2020. 107 с.

11. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Київ, Міністерство освіти і науки України, 2020. 71 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення 22.03.2025).

Information about the author:

Bovsunivska Iryna Volodymyrivna,

Candidate of Economic Sciences,

Associate Professor at the Department of Public Management and

Administration of the Faculty of Economics

and Business Administration

State Non-Commercial Company «State» University

«Kyiv Aviation Institute»

1, Huzar Lubomyr Avenue, Kyiv, 03058, Ukraine